

JOAN RIGO BONET

Els de Cabrera

(1936-1946)

**La Guerra Civil a l'illa
de Cabrera i la Causa 1029/36**

2a edició
revisada i ampliada

EDICIONS **DOCUMENTA** BALEAR

2020

INTRODUCCIÓ

El llibre

L'origen d'*Els de Cabrera (1936-1946)* es remunta a 1992. L'any abans jo havia tornat a Mallorca, després d'haver-ne passat una vintena a fora, i em vaig retrobar amb el tio Jeroni, el germà major de ma mare. Ben aviat em vaig sentir captivat per la història, personal i familiar, que m'explicava i que fins llavors se'ns havia amagat. Jeroni necessitava proclamar-la i denunciar les mentides i les injustícies que havien prevalgut tant de temps i que el van mantenir pres d'indignació fins al final de la seva vida. A la meva proposta d'enregistrar les seves memòries, amb l'esperança de poder publicar-les, Jeroni va respondre amb gran entusiasme. Per desgràcia, la seva decepció va ser encara major quan, setmanes després, jo vaig desistir del projecte, en veure que la nostra mare, Bàrbara, no tenia prou força per reviure aquell drama familiar. Ella no havia superat aquell mur de silenci.

L'any 2003, quan ma mare i també Jeroni ens havien deixat, vaig reprendre el projecte; em sentia moralment obligat amb l'oncle Jeroni i pretenia retre un homenatge a la família. Inicialment volia publicar les memòries de Jeroni amb només els aclariments més imprescindibles; tanmateix, mentre les transcrivia, Jeroni em contagià de la seva indignació i vaig sentir la necessitat d'aprofundir en la història. Quasi sense adonar-me'n, em vaig trobar experimentant en tasques de recerca. Vaig recórrer mitja península ibèrica seguint la ruta que els meus oncles Jeroni i Antoni havien fet en els anys quaranta per presons i destacaments penals, visitant aquells indrets i cercant testimonis orals i docu-

mentació. El periple es convertí en una experiència inoblidable, gratificant i emotiva, especialment al País Basc i a Fresno de la Ribera, a la província de Zamora. També em vaig iniciar amb la consulta d'arxius, la majoria militars, amb una dedicació especial al voluminós sumari de la Causa 1029/36. Finalment, l'any 2008, *Els de Cabrera (1936-1946)* va veure la llum.

Amb aquesta segona edició he volgut millorar la primera en el fons i en la forma; no es tracta d'una mera reimpressió de la primera. Pel que fa al contingut, he incorporat noves troballes i he tractat la Causa 1029/36 més extensament, ampliant les referències sobre cadascuna de les persones processades i fent un seguiment més exhaustiu del procés, que desembocà en dos consells de guerra que jutjaren onze persones. També he eliminat alguns comentaris sobre el context històric, però he afegit tres apèndixs de temes cabdals en la repressió franquista i relacionats amb aquesta història: el món dels presos, el sistema judicial penal i el treball forçat.

Quant a l'estil, he dirigit gran part dels meus esforços al testimoni de Jeroni Bonet, cercant el millor encaix possible en el text general i polint-ne la transcripció tan bé com he sabut. De les converses, que en la primera edició es reproduïen gairebé literalment, n'he eliminat les meves intervencions, convertint-les en un monòleg de Jeroni. També he cercat el millor arranjamnt possible del seu relat en el text general d'acord amb criteris temàtics i cronològics i l'he depurat de repeticions innecessàries. Però sempre m'he esforçat per transmetre el testimoni de Jeroni amb la màxima fidelitat i conservant la seva forma natural d'expressar-se, en la varietat pròpia de la llengua.

El testimoni de Jeroni Bonet (1910-2002) és un pilar bàsic en l'estructura i en el contingut del llibre. Per ell sabem com era la vida a Cabrera en els anys de la Segona República. Jeroni també ens proporciona una visió personal i directa de l'episodi transcendent de l'1 d'agost de 1936, després de convertir-se'n, sense voler, en un dels protagonistes. I, a partir de les seves vivències,

Jeroni ens fica en el drama que hagueren de viure centenars de milers de presos republicans i les seves famílies víctimes de la repressió franquista.

Quan vaig enregistrar les entrevistes, Jeroni ja tenia vuitanta-dos anys, però gaudia d'una memòria envejable. Els comptats obllits i qualque confusió, en general insignificants (ara un nom, ara una data...), s'han corregit en la forma pertinent. Certament, en la mesura que la memòria és individual i subjectiva, també ho és el relat de Jeroni, però el seu vigor i la seva fermesa irradien autenticitat pels quatre costats; potser això s'explica per la intensitat amb què va viure uns anys que el marcaren de per vida. A més a més, els documents i altres testimonis han ratificat tots els fets rellevants, com ara els referits al procés en la Causa 1029 o a les vicissituds penitenciàries.

El relat de Jeroni, en el contingut i en el to, també palesa diversos trets de la seva personalitat: l'amor per la terra i per la família, de la qual se sent responsable per la seva condició de primogènit; la fermesa i la coherència de conviccions; la dignitat amb què afronta les adversitats; la indulgència envers les febleses humanes; i, per damunt de tot, la passió per la veritat i la justícia, que es transforma en indignació envers els abusos, les mentides i les actituds hipòcrites. Jeroni també mostra un notable sentit d'humor, que sovint expressa en forma d'ironia, fent-ne gala fins i tot quan narra les situacions més penoses.

La història en una pinzellada

L'illa de Cabrera és el marc geogràfic on s'origina aquesta història, que es desenvolupa en tres etapes:

1. Abans de 1936. El primer capítol del llibre tracta dels orígens de la família Bonet Barceló i de la història de Cabrera a partir de l'expropiació de 1915: quins canvis provocà aquest fet transcendental; com era la vida a l'illa en els anys de la Segona República; qui eren els residents i les altres persones que feien vida per

Cabrera (militars, faroners, pescadors, contrabandistes...); i com a l'illa hi regnava una convivència pacífica.

2. Estiu de 1936. El segon capítol detalla la nòmina de persones que es trobaven a Cabrera el juliol de 1936 i els esdeveniments a l'illa arran del cop d'estat i l'esclat de la Guerra Civil, amb una atenció especial als dos episodis centrals: el 30 de juliol, un hidroavió republicà amarrava d'emergència en aigües de Cabrera i els sis tripulants són fets presoners; l'1 d'agost, una expedició naval enviada des de Menorca recuperà l'illa per a la República i alliberà els aviadors. Aquests dos únics episodis bèl·lics ocorreguts a Cabrera van ser incruents, però van tenir conseqüències nefastes per a la gent que els van viure.

3. La Causa 1029/36. A partir de setembre de 1936, els nacionals emprenen la persecució d'un grup de persones que havien estat a Cabrera i que eren considerades defaectes al *Movimiento Nacional*. Entre els encausats hi havia els cinc membres de la família Bonet Barceló majors d'edat.

* * *

Els protagonistes centrals d'aquesta història són Marc Bonet Escalas i Maria Barceló Obrador amb els seus cinc fills: Jeroni, Francisca, Antoni, Bàrbara i Marc. L'any 1932, aquesta família pagesa de Santanyí s'havia establert a Cabrera com a amitgers de l'arrendatari, Damià Suñer; des de llavors, al poble era coneguda pel malnom *de Cabrera*.

El 5 de setembre de 1936, la família quedava desmembrada, amb el pare i dos fills a la Menorca republicana i la mare i els altres tres fills a la Mallorca *nacional*. Pocs dies després començava la persecució de la família: Maria i la filla Francisca eren empresonades a Palma sota l'acusació de fer propaganda comunista. Tot i provar-se que es tractava d'una mentida, elles passaren mesos a la presó i van ser jutjades per un consell de guerra.

El febrer de 1939, en rendir-se Menorca als nacionals, Marc Bonet i els fills Jeroni i Antoni eren tancats. Després de passar quatre anys en diverses presons de Menorca i Mallorca, un segon consell de guerra els sentencià a cadena perpètua pel *delicte* d'adhesió a la rebel·lió militar. Quins eren els *crims* pels quals eren condemnats de per vida? El pare havia votat el Front Popular en les eleccions de 1936 i els dos fills havien servit de soldats en l'exèrcit republicà.

El pare va romandre a la presó Provincial de Palma; a seixanta-cinc anys se li concedí la llibertat provisional. Jeroni i Antoni, en edat i condicions per ser explotats laboralment, durant anys van ser traguinats com bestiar per presidis i destacaments penals de mitja Península i obligats a treballar com esclaus.

El perquè de tot plegat

En la Causa 1029/1936 van ser processades vint-i-quatre persones: cinc militars del destacament de Cabrera i denou civils. Dels militars se'n pretenia dilucidar la seva responsabilitat en la rendició a les forces republicanes l'1 d'agost. Els denou civils van ser encausats per la seva ideologia esquerrana i per haver fet costat a la República.

Tanmateix, pel que fa als Bonet, les acusacions tenien un rerefons d'índole econòmica. L'any 1936, el falangista Antoni Calco duia les dones a la presó per facilitar el robatori dels béns que els Bonet havien hagut de deixar a Cabrera: les ovelles, els porcs, el formatge, la perxa de sobrassades, etc. Després, a partir de 1939, es produí una allau de denúncies per a apuntalar la condemna de Marc, Jeroni i Antoni, i així impedir que aclarissin aquella rapinya; de retruc, Calco s'estalviaria de pagar als Bonet la llana que li havien venut el 1935.

També la sentència dictada contra els Bonet s'explica en clau econòmica. Els tribunals militars, amb les seves condemnes desorbitades, a més d'injustes, actuaven com a agents subsidiaris del

sistema de *Redención de Penas por el Trabajo*, posant a disposició del règim una enorme massa de presos republicans per ser explotats laboralment. Aquest va ser el cas de Jeroni i Antoni Bonet, que durant tres anys van estar destinats a diversos camps de treball forçat.¹

¹ Vegeu l'apèndix III.